

INFORMACJE NAUKOWE

XIII Międzynarodowa Konferencja Naukowa z Geografii Politycznej nt. *Wschodni wymiar zjednoczonej Europy*, Chełm–Łuck, 12–14 września 2012 r.

W dniach 12–14 września 2012 r. odbyła się XIII Międzynarodowa Konferencja z geografii politycznej, zatytułowana: *Wschodni wymiar zjednoczonej Europy (The Eastern Dimension of the United Europe)*. Organizatorami konferencji były następujące instytucje: Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Łódzkiego, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie oraz Uniwersytet w Łucku (Ukraina). Większa część obrad odbywała się w Polsce, jeden dzień uczestnicy konferencji byli gośćmi Uniwersytetu w Łucku.

Zakres merytoryczny konferencji był bardzo bogaty. Zostały poruszone m.in. takie aktualne problemy geografii politycznej, jak:

- polityka UE wobec Europy Wschodniej,
- relacje państw członkowskich UE z regionem wschodnioeuropejskim,
- historyczny wymiar relacji Wschód–Zachód w Europie,
- zróżnicowanie narodowościowe i religijne a relacje UE z Europą Wschodnią,
- polityka państw wschodnioeuropejskich wobec procesu jednoczenia Europy,
- gospodarcze uwarunkowania relacji Wschód–Zachód w Europie,
- globalny wymiar procesu integracji europejskiej,
- relacje wewnątrz europejskie z punktu widzenia innych państw świata.

Całość konferencji podzielono na sześć sesji tematycznych, poświęconych wymienionym zagadnieniom.

Szczególnie istotna dla podtrzymania długoletniej tradycji organizacji konferencji była sesja podsumowująca obrady, podczas której padły propozycje tematyki kolejnych spotkań geografów politycznych. W ostatniej sesji w sprawach merytorycznych głos zabrali: prof. Krystian Heffner, prof. Jernej Zupančič, prof. Ryszard Żelichowski, dr Marie-France Gaunard-Anderson, prof. Milan Bufon, prof. William R. Stanley, prof. Gideon Biger, prof. Tadeusz Marszał i prof. Marek Sobczyński.

Według prof. Krystiana Heffnera (PIN Instytut Śląski, Opole), do najważniejszych zagadnień, z jakimi Europa musi się zmierzyć w przyszłości, należą

kierunki rozwoju Unii Europejskiej i aspekty jej rozszerzenia. Między innymi potencjał, możliwości, nadzieje, zagrożenia i bariery związane z przyjęciem nowych państw członkowskich, w tym Ukrainy.

Według prof. Jerneja Zupančiča (Uniwersytet w Lublaniu, Słowenia), tematykę wystąpień na konferencji można podzielić na dwa kierunki. Pierwszy z nich dotyczył mniejszości narodowych i religijnych w różnych krajach europejskich. Omówione zostały zarówno aspekty pochodzenia i historii, jak również struktury, współczesnej kondycji, uwarunkowań rozwoju oraz roli politycznej wybranych mniejszości. Kolejnym zagadnieniem, na którym koncentrowali się prelegenci, była współpraca ponadnarodowa i międzynarodowa. Rozpatrywano głównie aspekty współpracy transgranicznej, społeczne i ekonomiczne bariery rozwoju oraz potencjał ludzki i gospodarczy regionów przygranicznych.

Prof. Jernej Zupančič (Uniwersytet w Lublaniu, Słowenia) przedstawił kilka propozycji odnośnie do tematyki kolejnych konferencji:

- teoretyczne i metodologiczne aspekty geografii politycznej,
- współczesna metodologia badawcza, poszukiwanie i rozwój nowych metod badawczych,
- uwarunkowania i konsekwencje decyzji politycznych podejmowanych na różnych szczeblach władzy (centralnym, regionalnym i lokalnym), związanych z kooperacją transgraniczną; rola lokalnych samorządów we współpracy transgranicznej,
- prognozowanie rozwoju Unii Europejskiej i jej krajów członkowskich w perspektywie długoterminowej,
- prognozowanie kierunków i konsekwencji poszerzenia Unii Europejskiej o nowe kraje członkowskie,
- rozwój i wewnętrzne wyzwania współpracy europejskiej,
- szeroko rozumiana tematyka granic i pograniczy.

Na zakończenie swojej wypowiedzi prof. Zupančič zaapelował do zgromadzonych o większą aktywność naukową i polityczną środowiska geografów, a w szczególności geografów politycznych.

Kolejną osobą, która zabrała głos w dyskusji, była dr Marie-France Gaunard-Anderson (Uniwersytet Metz, Francja). Dokonała krótkiego podsumowania konferencji oraz wskazała na kilka istotnych zagadnień, które warto wziąć pod uwagę, planując tematykę kolejnych konferencji:

- ograniczenia Europy (gdzie kończy się Europa),
- wielokulturowy charakter regionów Europy oraz Europa jako kontynent,
- zagadnienia integracji europejskiej,
- przyszłość Unii Europejskiej,
- współpraca transgraniczna oraz współpraca po zniesieniu granic,

- zagadnienia mniejszości narodowych, religijnych i innych (kompleksowe podejście),
- perspektywy europejskiej integracji na wschodzie i zachodzie kontynentu,
- aspekty poszerzenia granic Unii Europejskiej.

Następnie głos zabrał prof. William R. Stanley ze Stanów Zjednoczonych (Uniwersytet Południowej Karoliny), który zwrócił uwagę na konieczność analizy procesów gospodarczego rozwoju Ukrainy jako potencjalnego członka Unii Europejskiej i sąsiada Polski, szczególnie w zakresie handlu i rozwoju rolnictwa. Profesor Stanley zaproponował podjęcie szerokiej i stałej współpracy między polskim Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi a ukraińskimi rolnikami. Celem współpracy, oprócz doraźnych korzyści finansowych, miałyby być transfer wiedzy i technologii uprawy ziemi i hodowli zwierząt dla poprawienia ekonomicznej i socjalnej sytuacji ukraińskiej wsi. Ten sektor ukraińskiej gospodarki znajduje się obecnie w stanie kryzysu i recesji. Dzięki współpracy polsko-ukraińskiej, rolnictwo wschodniego sąsiada Polski może stać się bardziej wydajne i konkurencyjne na europejskim rynku.

Następnie prof. Milan Bufon ze Słowenii (Uniwersytet Primorska, Koper) w swej wypowiedzi wskazał zagadnienia dotyczące mniejszości niemieckiej w Polsce jako propozycję tematyki przewodniej następnej konferencji z geografii politycznej. Miejscem organizacji konferencji mógłby się stać Śląsk Opolski, gdzie zamieszkuje znaczna liczba osób pochodzenia niemieckiego. Mniejszość niemiecka w czasach komunizmu była przez wiele lat pomijana i marginalizowana. Obecnie grupa ta ma znacznie większe prawa i możliwości, by podkreślić swoją odrębność narodowościową. Proces ten nierzadko powoduje ożywioną dyskusję w społeczeństwie polskim, a nawet problemy społeczne i polityczne, sięgające szczebla centralnego.

Kolejnym interesującym zagadnieniem według prof. Bufona jest proces przekazywania politycznej aktywności ze szczebla rządowego do poziomu lokalnego. Zjawisko to jest szczególnie ciekawe w przypadku terenów przygranicznych i mniejszości narodowych, religijnych i in. Aktywność lokalnych samorządów, organizacji pozarządowych i zwykłych obywateli wydaje się być najlepszym sposobem na zawiązanie i rozwój współpracy w regionach przygranicznych oraz dialog z mniejszościami. Należy zastanowić się, jak wykorzystać społeczny potencjał dla rozwoju. Profesor Bufon zauważył, że doskonałym przykładem takich procesów jest Polska. Stanowi ona swoiste laboratorium przemian społecznych i ekonomicznych, które pozwalają prześledzić ewolucję od postsocjalistycznego kraju do członka Unii Europejskiej.

Następnie głos zabrał prof. Gideon Biger z Izraela (Uniwersytet w Tel Aviwie), który w ogólnym zarysie przedstawił propozycje dwóch tematów wartych przedyskutowania podczas następnej konferencji z geografii politycznej, tj.

współpracy międzynarodowej oraz roli mniejszości narodowych w tworzeniu dialogu międzykulturowego i międzykrajowego.

Kolejnym prelegentem był prof. Ryszard Żelichowski (Polska Akademia Nauk, Warszawa), który, nawiązując do części krajoznawczej konferencji na Ukrainie, zwrócił uwagę na aspekty związane z historyczną wiedzą i edukacją na terenach dawnej Rzeczypospolitej, w szczególności Litwy i Ukrainy. Profesor stwierdził, że według wielu obywateli współczesnej Litwy i Ukrainy, na ich terytorium brak śladów polskiej bytności, co jest niezgodne z prawdą historyczną. Stan ten należy określić jako niepokojący i alarmujący. Wobec tego prof. Żelichowski zaproponował, aby na kolejnych konferencjach poruszyć zagadnienia związane z polskim dziedzictwem kulturowym na Kresach i zastanowić się nad możliwością poprawy istniejącej sytuacji.

Następnie głos zabrał prof. Tadeusz Marszał z Uniwersytetu Łódzkiego, który podkreślił znaczenie takich zagadnień, jak współpraca międzynarodowa, relacje między mniejszościami, rola i znaczenie granic administracyjnych, rola lokalnych samorządów w procesach integracji.

Jako ostatnia osoba, wystąpił przedstawiciel organizatorów konferencji – prof. Marek Sobczyński z Uniwersytetu Łódzkiego. Profesor Sobczyński podziękował wszystkim organizatorom i uczestnikom konferencji. W dalszej kolejności zaproponował rejon Spisza, Orawy i Podhala jako potencjalny obszar organizacji następnej konferencji z geografii politycznej.

W konferencji wzięło udział 35 prelegentów z 30 referatami. Oprócz naukowców z Polski, uczestnikami były osoby z Francji, Izraela, Litwy, Rumunii, Serbii, Słowenii, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Ukrainy i Włoch, co wskazuje na międzynarodowy charakter i znaczną rangę konferencji.

Oprócz aspektów merytorycznych i wysokiego poziomu naukowego obrad, na szczególne uznanie zasługuje organizacyjny aspekt konferencji. Należy podkreślić znakomity dobór miejsca organizacji konferencji i krajoznawczych sesji terenowych, które korespondowały z poruszaną w trakcie obrad problematyką. Uczestnicy konferencji mieli możliwość obserwować m.in. dziedzictwo historyczne dwóch narodów (polskiego i ukraińskiego), dziedzictwo kulturowe mniejszości religijnych pogranicza polsko-ukraińskiego oraz współczesne aspekty współpracy transgranicznej między obu krajami.

Wygłoszone referaty, po wcześniejszej recenzji, ukażą się drukiem w kolejnym tomie serii monograficznej „Region and Regionalism”.

Łukasz Musiaka
Katedra Geografii Politycznej
i Studiów Regionalnych WNG UŁ

Międzynarodowa konferencja
„Nie masz już żydowskich miasteczek...” Zagłada Żydów na polskiej
provincji. Sprawcy – Ofiary – Świadkowie,
Łódź, 27–28 października 2011 r.

W ostatnich dwóch latach odbyły się w Łodzi dwie międzynarodowe konferencje poświęcone problematyce żydowskiej. Pierwsza z nich, zorganizowana 27–28 października 2011 r. przez Instytut Pamięci Narodowej i Uniwersytet Łódzki, nosiła tytuł „*Nie masz już żydowskich miasteczek...*” *Zagłada Żydów na polskiej prowincji. Sprawcy – Ofiary – Świadkowie*. Uczestnicy konferencji reprezentowali ośrodki naukowe z następujących krajów: Kanady, Stanów Zjednoczonych, Izraela, Francji, Niemiec i Polski. Wśród nich dominowali historycy, choć nie zabrakło również reprezentantów socjologii, psychologii, filozofii i etnologii. W otwierających obrady wystąpieniach – prof. dr hab. Joanny Jabłkowskiej, ówczesnej Prorektor UŁ ds. programów i jakości kształcenia, oraz dr. Łukasza Kamińskiego, Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, podnoszono kwestię znaczenia badań nad Zagładą, zwłaszcza w kontekście relacji polsko-żydowskich w czasie okupacji niemieckiej. Wagę podejmowania tego tematu tłumaczono, z jednej strony, potrzebą wypełnienia białych plam w historii Polski, z drugiej, postulatem włączenia się środowiska naukowego do ożywionej w ostatnich latach, i obejmującej coraz szersze kręgi, dyskusji społecznej. Z kronikarskiego obowiązku warto wspomnieć, że dyskusję o takim zasięgu wywołała, nadając jej dalszy kierunek rozwojowy, książka Jana Tomasa Grossa z 2000 r., pt. *Sąsiedzi: Historia zagłady żydowskiego miasteczka*, poświęcona pogromowi w Jedwabnem, którego wobec miejscowych Żydów dopuścili się w 1941 r. ich polscy sąsiedzi. Debatę na temat tego oraz podobnych wydarzeń (m.in. w Radziłowie, Wąsoszu) wyznacza do dziś zasadnicza oś sporu pomiędzy tymi naukowcami i publicystami, którzy podkreślają akty ratowania Żydów przez Polaków, a tymi, którzy sięgają do mniej znanych faktów, składających się na ciemne strony z historii wzajemnych stosunków.

Główny cel konferencji wykraczał jednak poza hasło zawarte w jej tytule, tj. *Zagładę Żydów*. Można sprowadzić go do analizy sytuacji ludności żydowskiej na tzw. prowincji (w małych miastach i wsiach) w latach drugiej wojny światowej. Omówienie tak ujętego problemu wymagało rozszerzenia zakresu czasowego rozważań o lata przedwojenne. Zrozumienie specyfiki położenia ludności żydowskiej na polskiej prowincji czasów okupacji nie byłoby bowiem możliwe bez nakreślenia splotu najważniejszych przyczyn, z których część sięgała wspomnianych lat. W efekcie takiego podejścia, konferencja rozpoczęła się od referatów podejmujących społeczno-polityczne uwarunkowania sytuacji Żydów w latach poprzedzających wybuch wojny. Ich autorzy wyjaśniali, że u podstaw

trudnych – eufemistycznie rzecz ujmując – wojennych relacji polsko-żydowskich i haniebnych przypadków zachowań Polaków wobec Żydów (mordowania, denuncjacji, rabunku mienia) była antyżydowska agitacja z okresu międzywojennego, szczególnie intensywnie prowadzona na wschodnich obszarach Polski przez obóz narodowy i prasę katolicką. Na tę część obrad, w ramach sesji noszącej tytuł *Sztetl*, złożyły się m.in. wystąpienia Damiana Pałki (z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) poświęcone *Antysemityzmowi, antyjudajzmowi i asemityzmowi* – rozważaniom o stosunku Kościoła katolickiego do Żydów w międzywojennej Polsce i Michała Trębacza (z Instytutu Pamięci Narodowej i Uniwersytetu Łódzkiego) o *Stosunkach polsko-żydowskich w województwie łódzkim w latach 1938–1939*. W odniesieniu do międzywojnia podejmowano również kwestie złożonych stosunków etnicznych, wyznaniowych i demograficznych w małych miastach wschodniej Polski. Był im poświęcony referat Zbigniewa Zaporowskiego (z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) pt. „*Miasteczko i sztetl*”. *Polacy i Żydzi w województwie lubelskim w przededniu drugiej wojny światowej*. Z kolei wybrane postawy ideowe młodych Żydów znalazły odzwierciedlenie w wystąpieniu Kamila Kijka (z Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk) nt. *Radykalizmu politycznego sztetlowej młodzieży w latach trzydziestych*.

W dalszej części konferencji podjęto próby identyfikacji i określenia natury mechanizmów prowadzących do Zagłady. Rozważania, które im poświęcono, były osadzone w kontekście wojennych interakcji między Żydami a Polakami i Niemcami. Dużo uwagi poświęcono zwłaszcza percepcji i reakcji przedstawicieli tych nacji na dramat Żydów szukających pomocy. Zróżnicowanie postaw Polaków i Niemców wobec doświadczeń ludności żydowskiej w czasie wojny znalazło odzwierciedlenie w strukturze tej części konferencji. Poszczególne sesje wyrażały się w hasłach: *Ofiary, Sprawcy i Świadkowie*, nawiązując w ten sposób do podziału na kategorie uczestników Zagłady, zaproponowanego przez Raula Hilberga, autora jednej z najpełniejszych i najprecyzyjniejszych syntez na temat eksterminacji ludności żydowskiej.

W części *Ofiary*, referat pt. *Zbiegowie – skala zjawiska ucieczek z gett i obozów dla Żydów na terenie okupowanej Polski* wygłosił Grzegorz Berent (IPN, Uniwersytet Gdański). W wystąpieniu podjął krytyczną analizę prezentowanych w literaturze naukowej danych liczbowych o Żydach zbiegłych z różnych miejsc odosobnienia, wzbogacając ją o próbę własnych obliczeń. Z kolei Jakub Petelewicz (Instytut Filozofii i Socjologii PAN) opracował studium przypadku pod wiele mówiącym tytułem *Ukrywanie i denuncjacje w Łowiczu. Franciszek Berkowicz i Józef Markusfeld wydani przez Jana Sierszaka*.

W pierwszej części sesji *Sprawcy* określono rolę urzędników niemieckich w Holokauście. Marcus Roth (Justus-Liebig-Universität Gießen, Herder Institut)

wyłosił referat pt. *Starostowie powiatowi i zagłada Żydów na prowincji polskiej w Generalnym Gubernatorstwie*, natomiast Sebastian Piątkowski (IPN Radom) – *Udział niemieckiej żandarmerii w eksterminacji ludności żydowskiej GG (na przykładzie północno-wschodniej części Dystryktu Radomskiego)*. W części drugiej sesji w roli sprawców „obsadzono” głównie Polaków. Wśród prelegentów znaleźli się autorzy dwóch głośnych ostatnio książek o zagładzie Żydów na terenie Generalnego Gubernatorstwa: Barbara Engelking (IFiS PAN) z referatem *Wydawanie i mordowanie Żydów na wsi polskiej* i Jan Grabowski (Université d’ Ottawa, IFiS PAN) – *Chłopi, strażacy, baidienści i „granatowi”, a Zagłada Żydów na terenach wiejskich w Dystrykcie Krakowskim*. W swoich przejmujących wystąpieniach opisali przypadki przemieszczenia się Żydów w poszukiwaniu ratunku przed eksterminacją. Wędrowki te, jak dowodzili badacze, okazywały się na ogół bezskuteczne: Żydom najczęściej odmawiano pomocy, nierzadko wykorzystywano, zdradzono i mordowano. Wśród motywów takiego postępowania wymieniano najczęściej: strach, chciwość, nienawiść, głównie o antysemickim podłożu, a także zwykłą podłość.

W otwierającej drugi dzień obrad sesji *Świadkowie*, analizowano postawę zarówno tych Polaków, którzy wykazali determinację i gotowość do poświęceń dla ratowania Żydów, jak i tych, którzy, mimo że zależało od nich, czy Żydzi znajdą pomoc i będą mieli szansę na przeżycie, czy też zostaną wydani Niemcom, czy zabici przez Polaków, nie zdobyli się na odwagę niesienia przesładowanym pomocy. Wśród narażających swoje życie wielu zginęło, jak wynikało m.in. z referatu Ewy Rogalewskiej (IPN Białystok) pt. *Zagłada, opór, pomoc. Miasteczko Supraśl na skraju Puszczy Knyszyńskiej*. Przykłady świadczące o odwadze osób ratujących Żydów przywołała Joanna Michlic (Brandeis University) w wystąpieniu nt. *Evidence of Human Kindness in the Archives of Murder and Destruction: Letters of Christian Polish Rescuers and Rescued Polish News, 1945–1949*. Pamięci świadków i zróżnicowaniu postaw Polaków wobec Żydów Jean-Yves Potel (Mémorial de la Shoah) poświęcił referat pt. *The Conscience of the Fitness: reflection from the Diary of Dr Klukowsky*, natomiast Aleksandra Namyło (IPN Katowice) – *Relacje polsko-żydowskie w świetle akt procesowych niemieckich sądów specjalnych*.

Tak jak pełne zrozumienie wojennej sytuacji ludności żydowskiej na tzw. prowincji nie byłoby możliwe bez nakreślenia wydarzeń z międzywojennej Rzeczypospolitej, tak Hilbergowski podział wymagał – w zamierzeniu organizatorów konferencji – uzupełnienia o zagadnienia związane z odbudową tożsamości ocalałych Żydów, polską pamięcią o żydowskich losach podczas okupacji oraz charakterem powojennych stosunków polsko-żydowskich. Wystąpienia podejmujące te kwestie składały się na sesję zatytułowaną *Pamięć/Upamiętnienie*. Wśród prelegentów znaleźli się m.in. Marcin Murynowicz (IPN Warszawa),

który wygłosił referat pt. „*Tam, dokąd jedzie pociąg, mieszkają dzicy ludzie*” – *pamięć o Polsce i Polakach w żydowskojęzycznych reportażach pierwszych lat powojennych*, Natan Lavie (Tel Aviv University) – *Commemoration of Polish Countryside Towns*, Ewa Koźmińska-Frejłak (czasopismo „Midrasz”) – *Wobec przeszłości – wizje czasów przedwojennych jako element odbudowy tożsamości Ocalałych w okresie tużpowojennym*, Tomasz Frydel (University of Toronto) – *Constructing the Memory of Rescue of Jews in the Polish Countryside: A case Study of Radomyśl Wielki nad Mielec County*. Podjęta w tej części obrad problematyka skłaniała do refleksji nad przyczynami, przebiegiem i charakterem aktualnych sporów – niekiedy przecież bardzo ostrych – o pamięć czasów okupacji w kontekście relacji między Polakami różnych narodowości.

Do charakteru polemik – i jednego z ich punktów zapalnych, tj. prac J.T. Grossa, w tym zwłaszcza ostatniej pt. *Złote Żniwa*, wydanej w 2011 r. – nawiązywała też ostatnia sesja. Stosunki polsko-żydowskie w dyskursie publicznym – jak głosił jej tytuł – z historycznej i socjologicznej perspektywy metodologicznej i poznawczej poddali analizie: Rafał Stobiecki (UŁ), w referacie *Poznawcze i metodologiczne oblicze „Złotych Żniw”*. *Głos w dyskusji*, oraz Marek Czyżewski (UŁ), w wystąpieniu pt. *Praca pośrednicząca w relacjach polsko-żydowskich. Doświadczenia biograficzne i dyskurs publiczny*.

W panelu dyskusyjnym zamykającym konferencję, jego uczestnicy – Grzegorz Berendt, Dariusz Libionka (IFiS PAN, Państwowe Muzeum na Majdanku) i Jacek Walicki (UŁ) – podkreślili, że dwudniowe obrady dały możliwość zapoznania się z problematyką i wynikami najnowszych badań poświęconych Zagładzie. Reasumując przebieg konferencji, należy powiedzieć, że z metodologicznego i poznawczego punktu widzenia cenne było zwłaszcza zaznajomienie się ze stanem badań nad eksterminacją ludności żydowskiej w małych miejscowościach. Dzięki położeniu punktu ciężkości na problematykę wojennych losów Żydów na prowincji wyszła ona „z cienia” dużych gett, kreśląc przed historykami, socjologami, etnologami, geografami i przedstawicielami innych nauk nowe, choć niezwykle trudne i wrażliwe ze społecznego punktu widzenia, pola badawcze.

Andrzej Rykała
Katedra Geografii Politycznej
i Studiów Regionalnych WNG UŁ

Międzynarodowa konferencja naukowa
Żydzi w powojennej Polsce i Łodzi 1945–1950,
Łódź, 24 maja 2012 r.

Żydzi w powojennej Polsce i Łodzi 1945–1950 to druga z międzynarodowych konferencji poświęconych problematyce żydowskiej, którą w ostatnich dwóch latach zorganizowano w Łodzi. Przygotowali ją, podobnie jak poprzednią, poświęconą *Zagładzie Żydów na polskiej prowincji*, Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi i Uniwersytet Łódzki (Centrum Badań Żydowskich), tym razem we współpracy z Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi.

Patronat nad konferencją objął, przy wsparciu Urzędu Miasta Łodzi, Rektor UŁ, Włodzimierz Nikiel, który dokonał jej otwarcia. Poza nim, obrady zainaugurowali Marek Drużka, dyrektor oddziału łódzkiego IPN, oraz Joanna Podolska, dyrektor Centrum Dialogu, którzy, podkreślając znaczenie badań nad powojenną historią Żydów, przedstawili działalność podległych ich jednostek na rzecz popularyzowania problematyki żydowskiej w szerokim tego słowa znaczeniu.

Konferencja, mimo swojego naukowego charakteru, miała dość nietypowy charakter. Jej punktem kulminacyjnym była prezentacja, a właściwie zapowiedź mającej się na dniach ukazać książki Shimona Redlicha, izraelskiego historyka, emerytowanego profesora Ben-Gurion University i kierownika Rabb Center for Holocaust Studium, pt. *Na rozdrożu. Żydzi w powojennej Łodzi 1945–1950*. Jej autor, mający na swoim koncie wiele publikacji naukowych poświęconych historii Żydów w Związku Radzieckim i stosunków żydowsko-ukraińskich (w tym, jednej z jego najważniejszych, *War, Holocaust and Stalinism: A Documented History of the Jewish Anti-fascist Committee in the USSR* z 1995 r.) był również głównym pomysłodawcą całego spotkania. Jednym z ważniejszych punktów programu konferencji, który tylko potwierdzał jej wyjątkowość, była również projekcja filmu dokumentalnego *Unzere kinder – Nasze dzieci*, nakręconego w Łodzi w latach 1948–1949, przez polsko-izraelskiego reżysera Natana Grossa, w którym jedną z postaci grał S. Redlich.

Te wspomnieniowe, biograficzno-naukowe i artystyczno-filmowe punkty składały się na finał całego spotkania. O jego *stricte* naukowym obliczu decydowały przede wszystkim wygłaszane referaty. Ich liczba (5) nie była duża, co z konferencji również czyniło dosyć wyjątkowe przedsięwzięcie organizacyjne. W roli prelegentów wystąpiły przede wszystkim osoby zaproponowane przez S. Redlicha i zatwierdzone przez organizatorów. Podstawowym kluczem doboru uczestników była książka z 2010 r. – tytułem nawiązująca do hasła konferencji – *Spoleczność żydowska i niemiecka w Łodzi po 1945 roku* (pod redakcją A. Lecha,

K. Radziszewskiej i A. Rykały). Wśród prelegentów znaleźli się niektórzy z jej autorów, reprezentujący na analizowany problem różne spojrzenia: historyczne, etnologiczne i geograficzne.

Pierwszą sesję, zatytułowaną *Żydzi w powojennej Polsce*, rozpoczęła Ewa Koźmińska-Frejłak (z miesięcznika „Midrasz”) referatem pt. *Po zagładzie. Na progu nowego życia – Polscy Żydzi w drugiej połowie lat 40.*, w którym z socjologicznej perspektywy dokonała analizy skomplikowanych postaw Żydów, próbujących ułożyć sobie życie w Polsce – miejscu będącym cmentarzyskiem ich narodu. W nieco podobnym tonie, choć w odniesieniu tylko do Łodzi, było utrzymane wystąpienie Michała Trębacza (IPN, CBŻ UŁ) pt. *Gutman – Nejman – Stupaj. Życie żydowskie w Łodzi na przykładzie wybranych biografii*, przedstawiające losy trzech konkretnych postaci o różnych doświadczeniach wojennych i poglądach politycznych.

Zasięg przestrzenny rozważań uległ zawężeniu w drugiej sesji, którą zatytułowano *Żydzi w powojennej Łodzi*. W sesji prowadzonej przez centralną postać konferencji – prof. Shimona Redlicha – Andrzej Rykała (z Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ) wygłosił referat pt. *Żydzi w Łodzi na tle sytuacji mniejszości żydowskiej w Polsce w latach 1945–1950 – ujęcie geograficzno-historyczne*. Przy tak nakreślonym problemie badawczym nie sposób jednak było uciec od szerszego, ogólnopolskiego kontekstu przestrzennego. Prelegent skoncentrował się w wystąpieniu na analizie dynamiki zmian liczby Żydów w Łodzi na tle przemian demograficznych i społecznych mniejszości żydowskiej w Polsce, a także przedstawieniu wybranych form działalności instytucjonalnej Żydów w Łodzi (m.in. na przykładzie partii politycznych i spółdzielni) w kontekście życia organizacyjnego społeczności żydowskiej w Polsce. Drugie z zagadnień znalazło swoją kontynuację w wystąpieniu Ewy Wiatr (CBŻ UŁ) pt. *Żydzi powojennej Łodzi: organizacje, instytucje, życie kulturalne*, w którym przedstawiła szczegółowo organizacje i instytucje (wraz z lokalizacją) życia zbiorowego łódzkich Żydów, zwłaszcza różnorodną działalność na polu kultury. Autorzy obu referatów podkreślili rolę Łodzi jako centrum życia żydowskiego w Polsce w latach 1945–1950.

W kolejnej sesji, zatytułowanej *Reprezentacje Holokaustu*, Kamila Żyto (Katedra Mediów i Kultury Audiowizualnej UŁ) opowiedziała o *Powojennej kinematografii żydowskiej w Polsce*. Przedstawiła, nawiązując do dorobku filmowego Żydów z okresu międzywojennego, jej twórców (m.in. N. Grossa), tytuły filmów i podejmowaną w nich problematykę, która koncentrowała się głównie na losach Żydów w czasie wojny, a także trudnych próbach odbudowy życia żydowskiego po jej zakończeniu. Kolejne wystąpienie, Amerykanina Gabriela Findera (University of Virginia), pt. *Film „Unzere Kinder” jako pierwsze reprezentacje Holokaustu*, stanowiło naukowe wprowadzenie do kolejnej

odsłony konferencji, tj. projekcji filmu *Unzere Kinder*, który był poświęcony codziennemu życiu powojennych wychowanków żydowskiego Domu Dziecka w łódzkim Helenówku, ukazanemu przez pryzmat wojennych doświadczeń. Po jego obejrzeniu, G. Finder poprowadził poświęconą mu dyskusję.

Na rozdrożu – Żydzi w powojennej Łodzi 1945–1950 to tytuł ostatniej sesji, poświęconej jednocześnie książce pod tym samym tytułem, wydanej przez Łódzki Oddział IPN. Centralną postacią sesji był autor publikacji, który odpowiadał na pytania dotyczące przyczyn jej powstania i zawartych w niej zagadnień, głównie wątków autobiograficznych. W roli formułującego pytania wystąpił prowadzący sesję Janusz Wróbel (IPN). Uczestnicy konferencji mogli się dowiedzieć, że ocalony z Holocaustu S. Redlich (urodzony w Brzeżanach) przybył do Łodzi 1945 r. i mieszkał tu do 1950 r., tj. daty wyjazdu do Izraela. Jego książka łączy w sobie osobisty pamiętnik z dzieciństwa z szerokim i syntetycznym spojrzeniem badacza dziejów żydowskiej diaspory w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Na zakończenie, w wystąpieniu pod wielce mówiącym tytułem *Autobiografia w kontekście historycznym: obraz powojennej Łodzi*, S. Redlich ukazał sytuację Żydów w tym mieście w pierwszych pięciu latach po zakończeniu wojny, kiedy miasto stało się ważnym ośrodkiem żydowskiego życia politycznego i społeczno-kulturalnego w Polsce.

Andrzej Rykała
Katedra Geografii Politycznej
i Studiów Regionalnych WNG UŁ

